

Vaasan yliopisto
UNIVERSITY OF VAASA

OSUVA Open
Science

This is a self-archived – parallel published version of this article in the publication archive of the University of Vaasa. It might differ from the original.

Termien käsittely opinnäytetyön prosessissa

Author(s): Nissilä, Niina; Koskela, Merja

Title: Termien käsittely opinnäytetyön prosessissa

Year: 2020

Version: Published version

Copyright © 2020 VAKKI ry ja kirjoittajat

Please cite the original version:

Nissilä, N. & Koskela, M. (2020). Termien käsittely opinnäytetyön prosessissa. In H. Katajamäki (Ed.) *Tieteellinen kirjoittaminen tiedeyhteisössä*, 135-144. VAKKI Publications 11. Vaasa: VAKKI. <https://vakki.net/wp-content/uploads/2020/09/Tieteellinen-kirjoittaminen-tiedeyhteisossa.pdf>

Termien käsittely opinnäytetyön prosessissa

Niina Nissilä & Merja Koskela

Tässä artikkelissa pohditaan termien kohtaamista ja käsittelyä opinnäytteen laatimisen prosessissa. Termi on määritellyn käsitteen nimitys, ja erikoisalan teksteissä käytetyt termit heijastavat erikoisalan käsitteellistä rakennetta. Tästä syystä termeillä on keskeinen rooli luetun ymmärtämisessä ja uuden tekstin tuottamisessa. Tässä artikkelissa kuvaamme opinnäytteen kirjoitusprosessia terminäkökulmasta. Siihen liittyy termien ja niiden taustalla olevien käsitteiden tunnistaminen luetuista lähteistä, omaan tekstiin sopivien termien valinta ja termivalintojen pohtiminen sekä monikielisen kirjoittamisen mukanaan tuomat haasteet. Tieteellinen kirjoittaminen on ajattelun tiivistämistä ja jäsentämistä. Teksti konkretisoi tieteellisen ajattelun ja nostaa sen tarkastelun kohteeksi. Käsitteiden ja termien valinta sitoo tutkimuksen tiettyyn tutkimusperinteeseen ja ilmentää sitä lukijalle. Tästä syystä termien ja käsitteiden valinnat on syytä tehdä näkyviksi. Ne nostavat esiin yhteydet lähteisiin, aiempaan tutkimukseen ja tieteelliseen keskusteluun sekä tuovat tekstin osaksi yhteisön tekstimaailmaa. Kyky eritellä käsitteitä ja niihin liittyviä eri näkökulmia on tärkeä osa asiantuntijaksi kehittymistä.

Avainsanat: termi, käsite, tieteellinen kirjoittaminen, kirjoitusprosessi

1 Johdanto

Tieteellisen tekstin kirjoittaminen perustuu siihen, että aiempaa tietoa yhdistellään luovalla tavalla, sovelletaan omaan näkökulmaan ja aineistoon ja tuotetaan näin uutta tietoa. Tieteelliset tekstit kuten monet muutkin erikoisalojen tekstit perustuvat aina aiempiin teksteihin. Tekstien muokkaaminen ja asioiden uudelleen ajattelu on osa tutkimuksen tekemisen prosessia.

Keskeinen erikoistuneita sisältöjä käsittelevien tekstien tunnusmerkki on runsas termien käyttö, joka kertoo tekstin erikoistumisen asteesta. Termi on määritellyn käsitteen nimitys, ja tästä syystä erikoisalan teksteissä käytettyihin termeihin kiteytyy alaan, sen käsitteisiin ja niiden välisiin suhteisiin liittyvää tietoa (Nuopponen & Pilke, 2016, s. 23). Erikoisalojen käsitteet ovat asiantuntijayhteisössä jaettuja tiedon yksiköitä, joilla on konkreettinen, abstrakti tai keksitty kohde eli tarkoite (TSK, 2019b; Nuopponen 2020 [tässä teoksessa]). Esimerkiksi ‘pilven’ käsite on eri meteorologiassa kuin tietotekniikassa. Käsitteistä puhutaan termien avulla, joskaan kaikilla käsitteillä ei välttämättä ole vakiintunutta termiä. Yksinkertaistetusti voidaan sanoa, että käsite on mielessä mutta termi on kielessä.

Termien käyttö on erikoisalalla itsestään selvää ja järkevää – termejä käyttämällä erikoisalan asiantuntijat voivat viestiä oman alansa kollegojen kanssa asiasisällöistä täsmällisesti, tarkasti ja taloudellisesti. Tämä on mahdollista, koska asiantuntijat tuntevat alansa erikoissanaston ja myös sen taustalla vaikuttavat käsitteet. Näin asiantuntijoille suunnatussa tekstissä termeihin sitoutuukin näin paljon tietoa, joka ei avaudu alan ulkopuolisille lukijoille.

Aloittelevalle tieteellisen tekstin kirjoittajalle tieteellisten tekstien lukeminen ja uudelleen muokkaaminen voi olla vaikeaa juuri siksi, että tekstit ovat erikoisalan tekstejä, jotka

edellyttävät paljon taustatietoa. Oman haasteensa tuovat erikieliset lähteet, niiden ymmärtäminen ja tekstin tuottamisvaiheeseen liittyvä kääntäminen.

Tässä artikkelissa pohditaan, millä eri tavoilla opinnäytteen kirjoittaja voi hallita erikoisanastoon liittyviä haasteita tekstin laatimisen eri vaiheissa. Terminäkökulmaan liittyvien haasteiden hallinta on tarpeen, kun kirjoittaja tutustuu lähteisiinsä eli siis erikoisalan teksteihin, pyrkii ymmärtämään niitä ja muotoilee niiden perusteella ajatuksia, sisältöjä ja merkityksiä oman tutkimuksensa tarpeisiin. Terminäkökulmaa tarvitaan myös silloin, kun empiirisen tutkimuksen tuloksia raportoidaan. Esimerkiksi tutkimuksen tulosten raportoinnissa on usein tarpeen nimetä analyysin tuloksena syntyneitä kategorioita, jolloin terminmuodostuksen periaatteiden tuntemisesta on hyötyä.

2 Kirjoitusprosessista ja lähteiden käytöstä oman tekstin aineksina

Tieteellisessä kirjoittamisessa terminäkökulma nousee esiin eri tavoin tekstin laadinnan eri vaiheissa. Kuviossa 1 on kuvattu tieteellisen kirjoittamisen prosessin vaiheet yleisellä tasolla.

Kuvio 1. Tieteellisen kirjoittamisen prosessi.

Kuviossa 1 tekstin laadinta nähdään lineaarisena ja vaiheittain etenevänä jatkumona, mutta todellisuudessa prosessi on mutkikkaampi. Joka kerta tekstin pariin palatessaan kirjoittajan on tehtävä jonkin verran valmistelua ja luonnostelua ennen kuin varsinainen kirjoittaminen voi alkaa.

Valmisteluvaiheeseen liittyy tutkimusasetelman ideointi ja aiempaan tutkimukseen tutustuminen, kun taas luonnosteluvaiheeseen kuuluu suunnittelu ja erilaisten perusteltujen rajausten tekeminen. Kirjoittaminen on hyvä aloittaa tutkimusprosessin alusta lähtien, ja sitä on hyvä jatkaa aina viimeistelyvaiheeseen saakka. Kirjoittamisella on kuitenkin prosessin eri vaiheessa eri tehtäviä.

Valmisteluvaiheessa luetaan lähdekirjallisuutta, pyritään ymmärtämään sisältöä ja poimitaan siitä oman tutkimuksen kannalta olennainen aines. Lukemisen tapoja on useita, ja niillä on kullakin oma roolinsa kirjoittamiseen valmistauduttaessa (ks. Uljas-Rautio, 2010).

Luonnosteluvaiheessa kirjataan vapaasti ylös ajatuksia, kysymyksiä ja näkökulmia. Tältä pohjalta syvennyttään lähteiden avulla aikaisempaan tutkimukseen. Empiirisessä tutkimuksessa kartoitetaan lisäksi mahdollista aineistoa ja perehdytään sen kontekstiin. Näin saadaan koottua muistiinpanoihin ne ainekset, joista itse tutkimus lähtee rakentumaan.

Kirjoittamisvaiheessa muistiinpanoista valikoidaan olennaiset asiat tutkimusraportin eri kohtiin ja jalostetaan näin alustava tekstiluonnos. Tässä vaiheessa kirjoittamisesta tulee paitsi ajattelun väline myös merkityksien välittämisen kanava. Samalla korostuu jatkuvan kirjoittamisen merkitys: ajatus ei yleensä kirkastu tai tule valmiiksi ilman, että se kirjoitetaan tekstiksi. Siinä missä ajattelu on monitahoista ja moniulotteista, kirjoittaminen on lineaarista: tästä syystä ajatuksia pitää kirjoittaa tekstiksi, jotta niitä voidaan jäsenellä ja muokata (Kniivilä ja muut, 2017, s. 53; ks. myös Flower & Hayes, 1981).

Kirjoitusprosessissa voidaan myös joutua palaamaan edelliseen vaiheeseen, kun omaa tekstiä luettaessa havaitaan puutteita tai epäloogisuuksia argumentaatioissa. Palautteen avulla ja muokkaamisen kautta syntyy lopulta toimiva tieteellisen tutkimuksen vaatimukset täyttävä kokonaisuus, joka lopuksi viimeistellään muodon ja kielen osalta. Vaikka kirjoittajatyyppejä kuten myös tutkimuksia on erilaisia, kirjoittamisprosessin vaiheet ovat silti pääpiirteissään samansuuntaiset (Väliaverron, 2002, s. 83).

3 Termien käsittely opinnäytetyön prosessissa

Tieteellinen teksti sisältää erikoisalan käsitteiden nimityksiä eli termejä. Osa termeistä on kirjoittajalle tuttuja ja niiden taustalla olevat käsitteet ovat selvillä, kun taas osa saattaa olla uusia. Uusien termien ja käsitteiden ymmärtämisen lähtökohtana on, että lukija tunnistaa termin termiksi. Tällöin hän osaa lukemansa tekstin ja muiden lähteiden perusteella lähteä selvittämään, mistä on kyse. Selvittäminen on tarpeen, koska eri termien taustalla voi olla erilaisia tutkimussuuntauksia ja teorioita (Hamunen, 2019, s. 18). Näiden joukosta tieteellisen tekstin kirjoittajan on valittava, mitä termejä käyttää ja mitä käsitteitä määrittelee. Hyvien määritelmien löytäminen on myös tarpeen. Lisäksi määritelmiä on tarpeen täsmentää niin, että ne sopivat parhaalla mahdollisella tavalla omaan aiheeseen ja tutkimuksen kokonaisuuteen.

Oppikirjoissa alan käsitteistö yleensä selitetään, kun taas käytännön opaskirjoissa se usein otetaan itsestään selvyytenä. Tutkimustekstin tehtävä ei myöskään ole ensisijaisesti kuvata alan käsitteistöä kokonaisuutena, vaan tekstit on laadittu sellaisille lukijoille, jotka tuntevat alan peruskäsitteistön. Näissä teksteissä määritellään tarkemmin lähinnä vain tutkittavaan ilmiöön liittyvät keskeiset käsitteet (Luukka, 2002, s. 18). Myös jollakin tavalla kiistanalaiset tai uudet termit nostetaan erikseen keskusteluun ja niiden taustalla olevat käsitteet määritellään. Monia käsitteitä käytetään tieteellisissä teksteissä kuitenkin niitä määrittelemättä, ja siksi termien tunnistaminen vaatii tarkkuutta ja harjaantumista.

3.1 Termien tunnistaminen

Mistä termin sitten tunnistaa? Termit voivat olla joko perussanoja, kuten *osinko*, yhdysanoja, kuten *markkinatakaaja*, tai sanaliittoja, kuten *yksilöivä tunniste*. Joillakin aloilla termeihin voi sisältyä symboleita (esim. summan merkki Σ), erikoismerkkejä (esim. lakitekstien §) tai numeroita (esim. $T2 = \text{toissijainen pääoma}$, $CET1 = \text{ydinpääoma}$) (ks. Nuopponen & Pilke, 2016, s. 161–165). Termeistä voidaan käyttää myös alalla vakiintuneita lyhenteitä, kuten $VaR = \text{Value at risk}$ (riskin arvo); $TER = \text{total expense ratio}$ (kulujen kokonaissuhde) (TSK, 2019a; MOT Englannin tekniikka ja kauppa, n.d.).

Termin tunnistaa usein myös siitä, että se näyttää vierasperäiseltä (esim. *warrantti*, *obligatio*), mutta myös yleiskielestä tutut sanat voivat olla erikoisalan termejä (esim. *lyhennää*, *esite*). Kaikki vierasperäiset sanat eivät kuitenkaan välttämättä ole termejä. Termien taustalla oleva käsitemaailma on rajattu kyseisen erikoisalan käsitteistön mukaan ja on yleiskielistä merkitystä syvempi ja laajempi (esim. *valuutta*, *säilyttäjä*) tai poikkeaa yleiskielisestä merkityksestään (esim. *ylipaino* osakemarkkinoilla) (ks. TSK, 2019a; Haarala, 1981, s. 15).

Esimerkissä 1 on katkelma tieteellisen artikkelin teoreettisesta viitekehystä, jossa taustoitetaan valittua tutkimusmenetelmää. Katkelmasta on tunnistettavissa useita termejä ja käsitteen määritelmiä. Esimerkiksi *semiotiikka*, *denotaatio* ja *konnotaatio* vierasperäisinä sanoina ovat helposti tunnistettavissa termeiksi. Toisaalta kuitenkin myös tutummalta vaikuttavat sanat *merkki*, *merkitys*, *merkityksellistäminen*, *tulkinta* ja *tulkitsija* ovat tässä yhteydessä termejä, sillä ne ovat kuvattavan semiotiikan tutkimusalueen keskeisten käsitteiden suomenkielisiä nimityksiä. Tekstissä vierasperäisten termien taustalla olevat käsitteet on useimmiten hyvä määritellä lukijalle, kuten esimerkissä 1 on denotaation ja konnotaation kohdalla tehty.

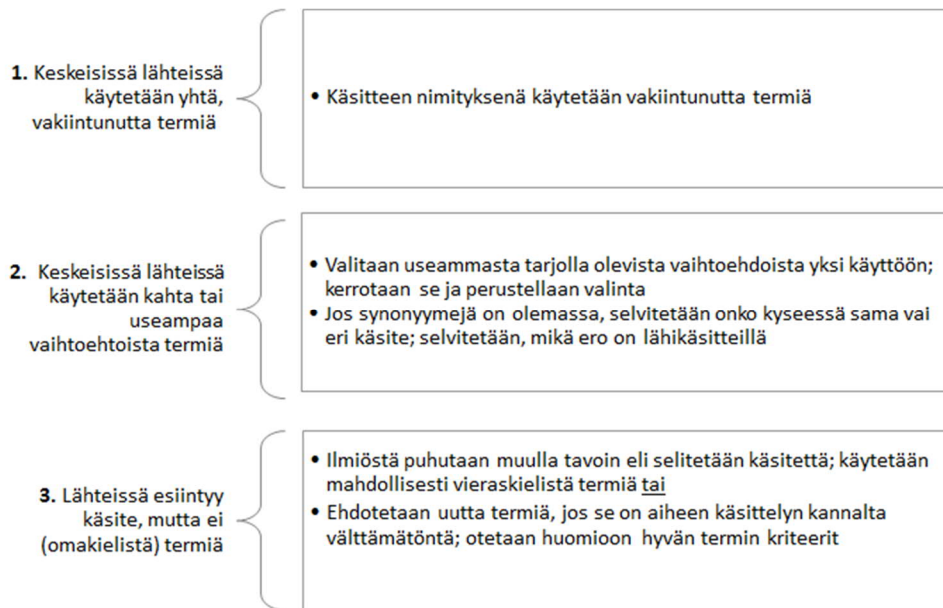
- (1) Semiotiikka on merkkien tiedettä. Siinä analysoidaan merkityksiä tuottavien tapahtumien kielellisiä ja ei-kielellisiä rakenteita (Mick 1986, 197; Belk ym. 2013, 24). Merkeillä on merkityksiä, ja ne välittävät viestejä ihmisille. Semiotiikassa merkityksellistäminen jaetaan usein kahteen tasoon: denotaatioon ja konnotaatioon. Denotaation käsitteellä viitataan merkin yleisimmin hyväksytyyn ja ilmeisimpään merkitykseen (Sarpavaara 2004, 30). Tutkimusmenetelmistä sisällön erittely kohdistuu juuri denotaatiiviseen merkityksellistämistasoon (Fiske 1996, 179). Konnotaatio puolestaan on sisältöä täydentävä vivahde, sivumerkitys joka voi vaihdella yksilöittäin tai ryhmittäin (Sarpavaara 2004, 30). Semiotiikka perustuu vahvasti tulkintaan. Tulkinnat riippuvat aina viime kädessä tulkitsijasta (Leiss ym. 1986, 165). Näin ollen tulkitsijan tulkintataidot ovat merkittäviä tulkinnan onnistumisen kannalta. Mainonnan tutkimuksessa semiotiikka sopii erityisesti mainontaan, jossa hyödynnetään henkilöhahmoja (Niskanen 1996, 14). Niihin kiteytyy inhimillisen elämän monia keskeisiä piirteitä sukupuolten välisistä suhteista sosiaalisiin rooleihin ja perhe-elämästä tapakulttuuriin. (Saxén & Heinonen, 2017, s. 27)

Esimerkistä 1 havaitaan myös, että tavallisilta sanoilta vaikuttavien termien kanssa on syytä olla tarkkana siitä, milloin niitä tarvitsee avata lukijalle. Muun muassa ‘merkin’ käsite on semiotiikassa keskeinen, ja sen taustalla on laaja, yksityiskohtainen käsitejärjestelmä (ks. esim. Nuopponen, 2020; Nieminen, 2019, s. 176), jota esimerkissä ei avata lukijalle tarkemmin.

3.2 Termien valinta ja käyttö tutkimustekstissä

Tekstin luonnostelu- ja kirjoittamisvaiheessa luetaan lähteitä ja valitaan niistä omiin muistiinpanoihin olennaista sisältöä. Samalla aikaisemman tutkimuksen tarjoamia ajatuksia ja merkityksiä kytetään omaan tutkimusasetelmaan ja niille annetaan omaan tutkimukseen sopiva kieli- ja kirjoitusasu. Tässä yhteydessä valitaan myös käytettävät käsitteet ja termit ja perustellaan valinnat. Johdonmukaisuus termien käytössä on tärkeää, koska eri termit saattavat edustaa erilaisia tieteellisiä lähestymistapoja tai teorioita, jotka eivät ehkä sovi samaan tutkimukseen (Luukka, 2002, s. 19). Vastaavasti sama termi voi saada erilaisia merkityksiä eri tieteenaloilla (esim. *virta* ympäristötieteessä ja sähkötekniikassa, TSK, 2019b). Hyvässä tutkimuksessa yhdellä käsitteellä on yleensä vain yksi termi ja turhaa synonymiaa vältetään. Kuviossa 2 on esitetty kolme erilaista tilannetta,

joissa kirjoittajan on tehtävä termien käyttöön liittyviä ratkaisuja. Ratkaisujen valintaa ohjaavat oman tieteenalan käytännöt ja johdonmukaisuuden vaatimukset.

Kuvio 2. Terminvalinnan lähtökohdat ja mahdolliset ratkaisut.

Selkeimmissä tapauksissa tietylle käsitteelle on keskeisissä lähteissä tarjolla yksi vakiintunut termi, jota luonnollisesti kannattaa käyttää omassa tekstissä. Näin ei kuitenkaan aina ole, vaan lähteissä voidaan käyttää kahta tai jopa useampaa vaihtoehtoista termiä. Tällainen tilanne voi johtua esimerkiksi tieteenalojen välisistä eroista, koulukuntaeroista, teknologian nopeasta kehityksestä, maantieteellisistä ja kulttuurisista tekijöistä tai lähteenä olevan teoksen kohderyhmästä (Nissilä & Nuopponen, 2012, s. 221–222).

Jos tutkija havaitsee, että eri lähteet käyttävät eri termiä oletettavasti samasta käsitteestä, kannattaa aloittaa selvittämällä, onko kyse todellakin vain termivalinnasta vai onko taustalla käsitteellinen erottelu. Jos kyseessä on selvästi sama käsite, valitaan useammasta tarjolla olevista vaihtoehtoista käyttöön yksi. Valinta kerrotaan ja perustellaan lukijalle. Samanlainen valinta on tehtävä tilanteessa, jossa on kyse lähikäsitteiden välisistä eroista. Ero on selitettävä lukijalle ja mahdollinen oma valinta kahden käsitteen välillä on perusteltava. Esimerkeissä 2–4 on otteita tieteellisistä teksteistä, joissa pohditaan käsitteiden ‘field’, ‘tenor’ ja ‘mode’ välisiä eroja ja esitellään niitä kuvaavia eri termejä lukijalle.

- (2) Kontekstin ominaisuudet, se millaisesta tilanteesta ja asiasta on kyse (*kenttä*, eng. *field*), millaiset ovat osallistujien väliset suhteet (*suhteet*, eng. *tenor*) ja millainen on kielen merkitys kyseisessä tilanteessa (*asu*, eng. *mode*) selittävät kielenkäytön variaatioita (Halliday 1978). (Luukka, 2000, s. 140)
- (3) Tilannekontekstia Halliday puolestaan ehdotti analysoitavan kolmen (hyvin abstraktin) muuttujan avulla. Niistä ensimmäinen on se, mistä puhutaan, eli ala (*field*), joka korreloi ennen kaikkea ideationaalisen metafunktion kanssa. [...] Toinen muuttuja on osallistujien väli-

set roolisuhteet (*tenor*). [...] Kolmas muuttuja, jonka avulla tilannekontekstia voidaan analysoida, liittyy puolestaan kommunikoinnin ilmenemismuotoon (*mode*), jonka Halliday yhdistää tekstuaaliseen metafunktiioon. (Ventola, 2006, s. 102)

- (4) **Tilanteiset käytännöt** liittyvät vaihteleviin viestintätilanteisiin (Fairclough 1992b: 28-29). Näihin käytäntöihin luen mukaan tekstilajeihin liittyvät tekstilajikäytännöt. Kuvaan lyhyesti tekstilajikäytäntöjä hyödyntäen Hallidayn (1978: 27-33, 110, 123-124, 142-145; 1985: 3-14, 38-39) määrittelemiä oleellisesti kielenkäyttöä rajaavia tilannekontekstin tekijöitä, **tapaa** (*mode*), **sävyä** (*tenor*) ja **alaa** (*field*) lähinnä siltä osin kuin ne Martinin (1992; 1999) genre- ja rekisteriteoriassa rajataan tekstilajin ominaisuuksiksi (ks. luku 2.3.4). Tekstilajikäytäntöjen näkökulmasta tässä tutkimuksessa oleellisia ovat aineiston tekstien retorinen tavoite (tapa), osallistujien väliset ja omaksumat sosiaaliset roolit (sävy) ja sosiaalinen tapahtuma, jossa on mahdollista käsitellä tiettyjä aiheita (ala). (Katajamäki, 2018, s. 28)

Kuten esimerkeistä havaitaan, englanninkieliset termit ovat samat, kun taas suomenkielisiä vastineita on useita. Myöskään käsitteiden kuvaukset eivät ole täysin identtisiä. Oman termivalinnan tueksi voidaan esimerkiksi laatia taulukko (ks. taulukko 1).

Taulukko 1. Termivalintojen tueksi laaditun taulukon malli.

Termi englanniksi	Termiehdotukset suomeksi	Käsitteen kuvaukset
<i>Field</i>	Kenttä, ala	Mistä asiasta on kyse tai mistä puhutaan
<i>Tenor</i>	Suhteet, roolisuhteet, sävy	Osallistujien väliset suhteet
<i>Mode</i>	Asu, ilmenemismuoto, tapa	Kielen merkitys tilanteessa, kommunikoinnin ilmenemismuoto, tekstin retorinen tavoite

Taulukon 1 käsitteen kuvauksista voidaan päätellä, että suomenkieliset kirjoittajat pyrkivät avaamaan samaa käsitettä, koska he viittaavat samaan teoreetikkoon (Halliday) ja samoihin englanninkielisiin termeihin. Kirjoittajan tehtäväksi jää ratkaista oma termivalintansa ja perustella se. Yksi mahdollinen kriteeri voi olla termin yleisyys uusimmissa asiaa käsittelevissä lähteissä. Toinen mahdollisuus on valita termi, joka kuvaa omaa lähestymistapaa parhaiten. Synonyymien pohdinta ja niiden taustojen ja merkitysvivahteiden avaaminen lukijalle voi olla hyödyllistä, mutta synonyymien käyttöä samassa tutkimuksessa on käsitteellisen selvyuden vuoksi syytä välttää (Luukka, 2002, s. 19).

Jos lähdekirjallisuudessa esiintyy käsite, jolle ei ole olemassa termiä kirjoitettavan tekstin kielellä, kirjoittaja voi ratkaista ongelman selittämällä käsitteen ilman uuden termin luomista tai käyttämällä vieraskielistä termiä selityksen tukena. Uutta termiä voi ehdottaa, jos ilmiö on tutkimuksen kannalta keskeinen. Uusia termejä kannattaa kuitenkin ottaa käyttöön vasta, kun on varmistettu, että olemassa olevia termejä ei ole olemassa. Nimetävä käsite voi olla uusi ilmiö, jolloin se nimetään ensimmäisen kerran. Tällaisessa tapauksessa kyse on termin luomisen ohella käsitteenmuodostuksesta. Toisaalta uutta termiä saatetaan tarvita, jos käsite on muuttunut niin olennaisesti, että olemassa oleva termi ei kuvaa sitä enää riittävän täsmällisesti (Sager, 1990, s. 80).

Ennen uuden termin luomista kannattaa selvittää, onko kyseisen käsitteen ylä- tai alakäsitteille olemassa olevia nimityksiä kirjoituskielellä. Jos on, niitä voi täsmentää jonkun määreen tai etuliitteen avulla (esim. *seikkailukamera*, englanniksi *action camera*), jolloin termi myös sopii yhteen olemassa olevan termistön kanssa ja kertoo jotakin olennaista

kuvattavasta käsitteestä. Kielen näkökulmasta uuden termin voi luoda esimerkiksi lainaamalla suoraan vieraasta kielestä, kääntämällä vieraskielisen termin (esim. *chat* eli *verkkojuttelu*; *blockchain* eli *lohkoketju*) tai ottamalla käyttöön jonkun aiemman termin ja täsmentämällä sitä etuliitteellä (esim. *videoblogi*, *yrittäjäblogi*, *ryhmäblogi*, *valeblogin*).

Jos uusi termi välttämättä tarvitaan, terminmuodostuksessa kannattaa noudattaa hyvän termin kriteerejä. Näitä ovat muun muassa kuvaavuus, oikeakielisyys, keskinäinen erotuvuus ja lyhyys (Nuopponen & Pilke, 2016, s. 65–70). Nimeäminen on hyvä tehdä läpinäkyvästi ja loogisesti, ja termivalinnan perusteet on syytä tuoda esille. Uuden termin pitäisi kuvata käsitettä jollakin tavalla, erottua selkeästi lähikäsitteistään ja sopia tyyllitään tieteelliseen tekstiin. Esimerkiksi puhekielisiä ilmauksia (esim. *some*, *insta*, *kännykkä*) ei kannata käyttää ennen kuin ne vakiintuvat käyttöön. Terminmuodostuksessa on hyvä suosia omakielisiä sanoja, jotka eivät ole liian pitkiä tai hankalia käyttää ja taivuttaa.

Kun tutkimuksessa raportoidaan aineiston analyysiä, erityyppisille luokitteluille on myös tarpeen keksiä nimiä. Vaikka kysymys ei ole varsinaisista termeistä, nimeämisessä on hyvä noudattaa samoja periaatteita kuin termien valinnassa (ks. esimerkki 5).

- (5) Aineiston narratiiveissa johtajien organisaatiolle määrittelemät ihannearvot jakaantuvat kolmeen pääryhmään. Olen nimittänyt ryhmät *substanssiin*, *sidosryhmiin* ja *toimintatapaan liittyviksi*. Substanssiin liittyvät arvot jakaantuvat lisäksi kahteen alaryhmään, *substanssiosaimiseen* ja *substanssikokemukseen*. (Kuokkanen, 2019, s. 52)

Samoin kuin pitkistä termeistä myös luokkien nimistä on mahdollista käyttää tekstissä lyhyempää muotoa tai lyhennettä, jos se kerrotaan lukijalle.

3.3 Terminologia monikielisen kirjoitustilanteen haasteena

Tutkiminen on monikielistä toimintaa: lähteitä voi olla monella kielellä ja kirjoittaakin voi monella kielellä. Vieraskielistä tekstiä lukiessa termin ja käsitteiden tunnistamisen haaste on usein vaikeampi, koska yleiskielisiäkin sanoja voi olla vaikea ymmärtää. Jos lähdekirjallisuus on eri kielellä kuin kirjoittajan teksti, kirjoittajan täytyy selvittää, onko termille vastineita kirjoituskielellä ja mitä ne ovat (Hirsjärvi ja muut, 2000, s. 275). Termivastineiden etsinnässä yleiskielen sanakirja ei useinkaan ole hyvä vaihtoehto, koska sen lähtökohdaksi on kuvata yleiskieltä, jossa sanat saavat merkityksensä käyttöyhteydessään. Joitakin yleisimpiä termejä voi kuitenkin löytyä myös yleiskielisistä sanakirjoista. Erikoisalan sanakirjoista puolestaan löytyvät lähinnä vakiintuneet termit ja tiettyjen alojen ydinsanasto. Niissä ei siksi ole uusimpia eikä usein myöskään monisanaisia termejä. Tästä syystä hyviä tapoja löytää termi on etsiä aiheesta aiempaa tutkimusta, uusia oppikirjoja tai oppimateriaaleja sekä erikoisalan ammattikirjallisuutta.

Joskus on myös tilanteita, joissa termiä ei syystä tai toisesta löydy. Syy voi olla siinä, että käsite on uusi tai että se ei ole tunnettu siinä kulttuuriympäristössä, johon tekstiä laaditaan. Esimerkiksi jotkut kulttuuriin ja kansallisiin ilmiöihin liittyvät käsitteet voivat olla kulttuurispesifejä (esim. *public school*). Silloin käsite kannattaa selittää kirjoituskielellä ja lisätä sulkuihin vastaava termi lähteen kielellä esimerkkien 2–4 tapaan. Kuten Tau-

lukko 1 osoittaa, käsitteen selittäminen kertoo lukijalle, mitä näkökulmia ja piirteitä kirjoittaja haluaa käsitteestä korostaa ja samalla myös, onko käsite ymmärretty riittävän syvällisesti.

Erikieliset termit, samoin kuin synonyymit, saattavat myös paljastaa erilaisia näkökulmia käsitteeseen (Kosunen, 2016, s. 123; Nissilä & Nuopponen, 2012, s. 227). Esimerkiksi suomen kielen termi *terveyskeskus* korostaa terveyttä eikä sairautta, sen vastine suomenruotsissa *hälsovårdscentral* puolestaan korostaa terveyden hoitamista ja ruotsinruotsissa *vårdcentral* hoitamista yleensä. Vastaavasti esimerkiksi suomen kielen termi *verkkoasiointi* saa englanniksi useita vastineita, joissa on määritelty asioinnin kohde; myös vastineeksi tarjottu *electronic services* -termi korostaa palvelujen tarjontaa eikä sitä, mitä henkilö verkossa tekee.

Käsitteen selittäminen on hyvä vaihtoehto silloin, kun kyseessä ei ole tutkimuksen pääkäsite. Jos käsite on tutkimuksen kannalta keskeinen, kannattaa luoda uusi termi hyvän termin kriteerejä noudattaen. Keskeisien termien kohdalla kannattaa nähdä vaivaa, koska käsitteen nimeäminen nostaa esiin sen, mikä käsitteessä on olennaista, mikä taas selkeyttää myös tutkijan omaa ajattelua. Tutkimusaiheesta saattaa myös olla tarpeen puhua laajemmalle yleisölle, jolloin suomenkielinen termi on kätevämpi käyttää ja kertoo kuulijakunnalle enemmän kuin vieraskielinen vastine (ks. esimerkki 6).

- (6) Tässä tutkimuksessa käytetään englanninkielisestä *empowerment*-termistä suomenkielistä vastinetta *voimaantuminen*. (Rytkönen, 2011, s. 21)

Yhä yleisempää on, että myös opinnäytteitä kirjoitetaan englannin kielellä. Silloin voi olla tarpeen selittää suomalaisia ilmiöitä vastaavalla tavalla kuin edellä on kuvattu. Tällöin uusien termien luomista ei suositella, koska ne jäävät helposti opinnäytteen “sisäiseksi kieleksi” ja teksti ei avaudu kohdekielisellet lukijalle lainkaan.

3.4 Tekstin viimeistely ja palaute

Viimeistelyvaiheeseen kuuluu paitsi työn tarkka lukeminen ja muokkaaminen, myös palautteen pyytäminen, saaminen ja antaminen. Tarkistusluennassa on hyvä varmistaa, että termien käyttö on johdonmukaista eikä turhaa synonymiaa tai sekavuutta ole jäänyt tekstiin. On myös hyödyllistä tarkistaa, missä kohtaa työtä termi otetaan käyttöön ensimmäisen kerran ja missä käsite määritellään. Käsitteen määrittely voidaan tehdä alustavasti esimerkiksi johdannossa ja kriittisemmin lähteiden kautta pohtien teoreettisen viitekehysten esittelyn yhteydessä. Usein tavoite- ja menetelmäluvuissa vaaditaan jonkinasteista termien selittämistä, jotta lukijalle tulee selväksi, mitä tutkija työssään aineistolle tekee.

Pääsääntö on, että jos ohjaaja ja muut lukijat eivät ymmärrä tekstistä jotakin kohtaa tai joku ajatus jää epäselväksi, siihen on kiinnitettävä erityistä huomiota muokkausvaiheessa ja kyseisiä kohtia on selkeytettävä. Kyse saattaa olla käsitteiden puutteellisesta selittämisestä tai ymmärtämisestä tai virheellisestä tai huolimattomasta termien käytöstä. Termivalintoja kannattaa pohtia myös yhdessä muiden kanssa: ohjaajan ja vertaisryhmän avulla löytyy usein parhaat termivaihtoehdot. Esimerkiksi jos joudutaan luomaan uusi termi,

siitä on hyvä keskustella muiden kanssa, jotta saadaan erilaisia näkemyksiä valinnan toimivuudesta ja sopivuudesta asiayhteyteen.

4 Pohdinta

Yksi opinnäytteen kirjoittamisen perinteisistä tavoitteista on oppineisuuden osoittaminen. Se tarkoittaa paitsi sitä, että kirjoittaja osoittaa lukeneensa tutkimusaiheen kannalta keskeistä kirjallisuutta, myös sitä, että hän kykenee kertomaan siitä muille omin sanoin, sitomaan aiemman tutkimuksen omaan tutkimusaiheeseensa ja tuottamaan näin uutta tieteellistä tietoa. Käsitteiden nimeämiseen ja määrittelyyn liittyvät haasteet voi hyvin myös tuoda esiin tieteellisessä tekstissä.

Tutkimuksen raportoimisessa punnitaan kirjoittajan asiantuntijuus. Kyky ymmärtää oman alan käsitteitä ja käyttää erikoissanastoa sujuvasti kertoo asiantuntijuuden laadusta ja syvyydestä (Luukka, 2002, s. 19). Täsmällinen ja sujuva omasta alasta viestiminen edellyttää taitoa tunnistaa termit ja käyttää niitä oikein oikeissa asiayhteyksissä. Syvintä asiantuntijuutta edustaa se, että kirjoittaja osaa sopeuttaa sanomansa sen mukaan, kenelle hän kirjoittaa. Tällainen asiantuntija ymmärtää, mikä on erikoisalan tietoa ja mitä siitä täytyy selittää niille, jotka eivät tunne alaa. Hän myös osaa kommentoida omia valintojaan, kuten käsitteiden ja termien valintaa ja käyttöä. Tämä on usein parempi ratkaisu kuin kiistanalaisten ja monitulkintaisten käsitteiden käyttö ilman perusteluja.

Tieteellisen kirjoittamisen vaiheet heijastavat tieteellisen ajattelun kulkua. Siksi kirjoittamisen eri vaiheissa tulee eteen erilaisia erikoisalan termeihin ja käsitteisiin liittyviä haasteita. Ne käytännön ohjeet ja toimintatavat, joita olemme edellä kuvanneet ulottuvat kuitenkin laajemmalle kuin pelkästään opinnäytteen kirjoittamiseen.

Ammatissa kirjoittaminen on harvoin yhden ihmisen yksin tekemistä. Merkityksistä, käsitteistä ja termeistä joutuu neuvottelemaan työelämän eri yhteyksissä yhä uudelleen. Työelämässä tyypillinen yhdessä kirjoittaminen edellyttää kykyä "sanoittaa" omia ajatuksia ja tietoja, mutta myös halua ymmärtää toisten esittämiä näkökulmia, joilla saattaa olla erilaiset, esimerkiksi eri tieteenalaan liittyvät lähtökohdat. Näissä tilanteissa kyky eritellä käsitteitä ja niihin liittyviä eri näkökulmia on tärkeä työelämätaito. Tämä on myös yksi peruste sille, että opinnäytetyö vaaditaan osana akateemisia opintoja.

Lähteet

- Flower, L. & Hayes, J. R. (1981). A cognitive process theory of writing. *College Composition and Communication*, 32 (4), 365–387.
- Haarala, R. (1981). *Sanastoyön opas*. Kotus.
- Hamunen, M. (2019). Johdanto. Käänteitä ja kääntämisiä, käsitteitä ja käsittämisiä. Teoksessa M. Hamunen, T. Nieminen, T. Kelomäki & H. Dufva (toim.), *Käänteitä ja käsitteitä. Näkökulmia kielitieteelliseen keskusteluun* (s. 7–28). SKS.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2000). *Tutki ja kirjoita*. Tammi.
- Katajamäki, H. (2018). *Tekijän identiteetti taloussanomalehtien pääkirjoituksissa: Pääkirjoitustoimittajan sosiaalisesta roolista tuotettu, teksteistä tulkittu* [väitöskirja, Vaasan yliopisto]. Osuva. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-476-833-7>
- Kniivilä, S., Lindblom-Ylänne, S. & Mäntynen, A. (2017). *Tiede ja teksti: tehoa ja taitoa tutkielman kirjoittamiseen*. Gaudeamus.
- Kosunen, R. (2016). Introductory tutorials in the principles of terminology work provided by the Government Terminology Service – the present and future. Teoksessa A. Nuopponen & N. Pilke (toim.), *Ordning och reda. Terminologilära i teori och praktik* (s. 117–125) (2. painos). Studentlitteratur.
- Kuokkanen, S. (2019). Hehkua nuotio vai tulosalue? Julkisen organisaation identiteetti organisaatiomuutoksen jälkeen [pro gradu -tutkielma, Vaasan yliopisto]. Osuva. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2019103035820>
- Luukka, M.-R. (2000). Näkökulma luo kohteen: diskurssintutkimuksen taustaoletukset. Teoksessa K. Sajavaara & A. Piirainen-Marsh (toim.), *Kieli, diskurssi & yhteisö* (s. 133–160). Solki.
- Luukka, M.-R. (2002). Mikä tekee tekstistä tieteellisen. Teoksessa M. Kinnunen & O. Löytty (toim.), *Tieteellinen kirjoittaminen* (s. 13–28). Vastapaino.
- MOT Englannin tekniikka ja kauppa. (N.d). Value at risk. Teoksessa *Kielikone Oy*. Noudettu 2020-04-08 osoitteesta www.sanakirja.fi/english-finnish/value%20at%20risk
- Nieminen, T. (2019). Merkityksetöntä merkityksen tutkimusta eli mieletöntä semantiikkaa. Peircen haaste nykykielitieteelle. Teoksessa M. Hamunen, T. Nieminen, T. Kelomäki & H. Dufva (toim.), *Käänteitä ja käsitteitä. Näkökulmia kielitieteelliseen keskusteluun* (s. 141–185). SKS.
- Nissilä, N. & A. Nuopponen (2012). Terminologin näkökulma synonymiaan. Teoksessa N. Nissilä & N. Siponkoski (toim.), *Kielet liikkeessä. VAKKI-symposiumi XXXII 11.-12.2.2012* (s. 219–229). VAKKI.
- Nuopponen, A. (2020). Systemaattinen käsiteanalyysi tutkijan työssä. Teoksessa H. Katajamäki (toim.), *Tieteellinen kirjoittaminen tiedeyhteisössä* (s. 94–122). VAKKI.
- Nuopponen, A. & N. Pilke (2016). *Ordning och reda. Terminologilära i teori och praktik* (2. painos). Studentlitteratur.
- Rytkönen, J. (2011). Voimaantuminen kuntoutusprosessissa. Osallistuva ohjaaja voimaannuttajana kuntoutusprosessissa [pro gradu -tutkielma, Itä-Suomen yliopisto]. Noudettu 2020-1-10 osoitteesta <https://core.ac.uk/download/pdf/15168776.pdf>
- Sager, J. C. (1990). *A Practical Course in Terminology Processing*. John Benjamins.
- Saxén, H. & Heinonen, V. M. (2017). Huumorista hoivaan - mainoselokuvien miestyyppejä Suomessa. *Kulutustutkimus. Nyt: Kulutustutkimuksen seuran julkaisu*, 11(2/2017), 25–43.
- TSK (2019a). Pankki- ja rahoitussanasto. Noudettu 2019-12-20 osoitteesta <http://www.tsk.fi/tsk/pankkisanasto/fi/>
- TSK (2019b). TEPA-termipankki. Erikoisalojen sanastojen ja sanakirjojen kokoelma. Noudettu 2019-12-20 <http://www.tsk.fi/tepa/fi/>.
- Uljas-Rautio, K. (2010). Kirjoittamisen ja lukemisen taito. Teoksessa J. Hurtig, M. Laitinen & K. Uljas-Rautio (toim.), *Ajattele itse!: Tutkimuksellisen lukutaidon perusteet* (s. 149–282). Bookwell.
- Ventola, E. (2006). Genre systeemis-funktionaalisessa kielitieteessä. Esimerkkinä asiointitilanteet. Teoksessa A. Mäntynen, S. Shore & A. Solin (toim.), *Genre – tekstilaji* (s. 96–121). SKS.
- Väliverronen, E. (2002). Kirjoittaminen prosessina. Teoksessa M. Kinnunen & O. Löytty (toim.), *Tieteellinen kirjoittaminen* (s. 83–94). Vastapaino.